

ESZMECSERE

Finn-ugor vagy török-tatár?

A fenti cím alatt a Híd II. évf. 1. számában Szentgyörgyi László, nem teljesen indokolt, egyoldalú, meggyőződéses szerint téves tanulmányt közölt.

Úgy érzem kötelességem a Hiddal és olvasóival szemben „az érem másik oldalát” is megvilágítani, hogy maguk győződjenek meg róla, mennyiben indokolt a magyaroknak a török-tatároktól való származtatása. A fajrokonítások lidércfénye könnyen posványba csalja a tudományok ingoványos utain nem teljesen jártas kalandozót, aki aztán elmerülve nem látja a legkézenfekvőbb igazságokat sem, hanem teli tüdővel fújja a tévedésekben gazdag jól betanult nótáját. Mert pl. óriási tévedés azt hinni, hogy „az összehasonlító nyelvtudomány magának akarja kisajátítani hovátartozásunk megállapítását”. A tény csak az, hogy faji hovátartozásunk kérdésére nyelvészeti úton is adható válasz s az csak természetes, hogy ezen válaszát a nyelvészet a nyelvi jelenségek átütő erejű tényeire alapítja, még akkor is, ha ezekkel ellentmondani látszanak különböző szláv, görög, német, perzsa-arab írók „egykorúnak” vélt feljegyzései. Az idegen nemzetek tudós-feljegyzéseinek értékét kellően megvilágítja az a tény, hogy e sorok írója 1930-ban, tehát a XX. században a rádió, gőzgép és a zepeleink korában a lipcsei egyetemi könyvtár polcain szláv könyvek közé sorozva találta meg a magyar könyveket s ugyan akkor a párisi Sorbonn könyvtárosa ugyancsak a magyar könyveket germán cím alatt helyezte el. Véleményem szerint, ha ilyesmi ma is előfordulhat, mennyire könnyebben tévedhetett az ezer vagy pláne kétezzer év előtti krónikás akkor, amikor a világtörténelem színpadán megjelenő néppünet „türk”-nak vagy másnak nevezte el. Nyegle érv ilyesmire hivatkozva törökíteni a magyart.

Hasonló tévedés olvasható a Híd, I. évf. 6. számában, ahol Dónáth György őseink istentiszteleteiről írva, így fejezi be cikkét: „az állítólagos finnugor-magyar rokonsága, éppen ez a pogány kultusz tette figyelmessé a tudósokat”. Tévedés! Herberstein már

Megjegyzés: Mivel a fonetikailag pontos átírás nyomdatechnikai okokból lehetetlen volt, elhagyom a hangtani bizonyításokat. A vogul szavakat is, ahol lehetett teljesen mellőztem s csak itt-ott közöltem néhányat durva átírásban.

1556-ban említi a magyar-finnugor rokonságot. Fogel Márton hamburgi polyhistor 1669-ben már szóegyeztetéseket és nyelvszerkezeti párhuzamokat is mutatott. Straklenberg 1730-ban, a magyarok közül Sajnovics János 1770 és Gyarmathy Sámuel 1799-ben latin nyelven könyveket írtak e kérdésről. Ezzel szemben a pogánykultusszal aránylag sokkal későbbben kezdtek foglalkozni és csak a modern tudomány emelte történelmi disciplinává.

A továbbiakban elmellőzöm mások írásainak helyreigazítását és inkább a ma nyelvészeti felfogását ismertetem. Ezzel akarok rámutatni arra, hogy miért ragaszkodik a nyelvészet a fug. rokonsághoz.

Még jóval a történelem előtti korban, az összes ma ismert fug. nyelvet beszélő népek egy ős fug. népet alkottak, melyből k. b. Kr. e. a harmadik évezred közepén kivált a *magyar, vogul* és *osztják* nép, akiket közös néven *ugoroknak* nevezünk. Az ugorok a továbbiakban ismét két csoportra szakadtak; az egyik csoportban a *magyar* kezdte meg önálló történelmi életét, a másik az *obi ugorok* csoportja, mely csak sokkal későbbben vált szét a *vogul* és *osztják* népekre.

A finn-ugorság másik ágából először a *zürjének* és *votjakok* váltak ki, majd követték őket a *cseremiszek* és *mordvinok*. A megmaradt rész, a *kelettengeri finnek*, úgyszólván a szemünk láttára hullottak szét a ma ismert kilenc törzsre: *Szuomi, karjalai, aunuszi, vepsz, vot, észt, liv, lüd és ingriai*. Csupán nyelvében számítjuk fug.-nak a *lappot*, mert antropológiailag nem tartozik a finn-ugorsághoz.

A finn-ugor nyelvek maguk is egy nagyobb nyelvcsalád tagjai t. i. bele tartoznak az *ural-altáji* nyelv-családba. Ahova tartozik még a *szamojéd* és újabb, bár még teljesen be nem bizonyított, de napról-napra jobban megerősített elmélet szerint a *török-tatár, mongol, mandzsu-tunguz*, sőt egyesek szerint még a japán is.

A magyar nyelv fug. rokonságát ezzel bebizonyítottanak vette és el is fogadta a tudós világ. Mivel azonban a honfoglaló magyarság lovas-harcos kultúrája merőben különbözik a többi fug. nép halászó és vadászó életmódjától, ellenben meglepő hasonlóságot mutat mindazon török-tatár népek kultúrájával, melyek a történelem folyamán ismertekké váltak, az az őstörténeti vélemény alakult ki, hogy a magyarok őseit a fug. fajú és nyelvű előmagyarokat meghódította Kr. u. az első századokban egy nyugati török nép s ez tette aztán a halászó, vadászó, gyalogos előmagyart lovon nyilazó, viaskodó haddá és barmomvelő, gyümölcstermelő kezdetlegesen földet is művelő gazdagabb néppé. Ezt vallja nagy történelmében Hóman Bálint is. Vannak azonban olyan vélemények is, hogy a mai magyar nép úgy keletkezett, hogy az előbb említett török nép átvette a meghódított magyar nép nyelvét, anélkül, hogy előbbeni faji jellegét elvesztette volna. (v. ö. Szentgyörgyi cikkét a Híd, II. évf. 1. sz.) Ezen két vélemény között még egy egész sereg, ezektől csak árnyalatokban különböző vélemény van,

melyeknek ismertetésétől el kell tekintenem. A fontos az, hogy ezek a vélemények végig abban csúcsosodnak ki, hogy az első török-magyar érintkezések során a török volt a hódító és a magyar a hódított, aki nem csak a mesterségekben, hanem politikailag is, nemzetalkotó öntudat dolgában is, mélyen a török nyelvű elem alatt állott. Mivel ezen őstörténeti vélemények kialakításánál történészeink sem írott vagy más megbízható kútfókra nem támaszkodhattak, igazolásukra a magyar nyelv legrégebb ügynevezett bolgár-török jövevény szavaira hivatkoznak. (v. ö. Hóman-Szekfű magyar történelme I. kötet: Őstörténet című fejezet.) Ebből látszik, hogy ha a magyarság török hatás előtti műveltségére kíván világot vetni, akkor a történetíró is a nyelvtudományhoz fordul. Szem előtt tartva a nyelvtudomány illetékességének ilyen módon való megállapítását Mészöly Gedeon, a „Népünk és nyelvünk” II. évf. ban (külön lenyomatként is) válaszol a történetíróknak: „Mióta lovas nép a magyar?” címen. A továbbiakban az egész vitát Mészöly szájába adom. Így Szentgyörgyi és köztem támadt vita egész más távlatokba kerül, mely által kizárom, hogy valaki személyes élt lásson e tanulmányban.

A történetírók szerint a ló ismeretét és a lóval való bánásmódot a töröktől tanulták eleink. Nyelvünkéből igazolható, hogy visszanyúlik a török hatás előtti ú. n. ugor korba. Műveltségünk egyik legjellegzetesebb vonása volt a lóval való foglalkozás és a lóhoz való ragaszkodás. Ha tehát betudjuk bizonyítani a történetírókkal ellentétben igazunkat nagyon megingattuk azt az alapot, amelyre építettek. Bizonyítás:

A ló nem török szó, de közös szava a vogul, osztják és magyarnak. A *csikó* szót, mely az ismereten kívül a ló nevelését is feltételezi Hóman a csavas *tíha* szóból származtatja. Ez a származtatás úgy hangtani mint nyelvtörténeti szempontból tarthatatlan. Hangtanilag azért, mert minden török szókezdő *t* a magyarban is megmaradt *t*-nek, pl. *tiló*, *tinó*, *tanu*. Nyelvtörténetileg pedig azért lehetetlen, mert a *csikó* szó alig 3—4 száz éves s csak a XVIII. sz. közepe táján lett általánossá. A legtöbb nyelvben ugyanis az állat nevek nagyrésze aránylag új és állat-hívogató-hangutánzó szavakból képződött. A régi magyarok pl. *tikfiat* vagy *tyúkfíat* ettek, mert a *csirke* szavunk a *csír-csír* hívogató szóból lett *-ke* kicsinyítő képzővel. A *csikót* némely vidéken *csih-csih* vagy *csid-csid* szavakkal szólongatják s ebből képződött *-kó* becéző képzővel a mai *csikó*!

Nyelvemlékeink széltében-hosszában a *csikó* fogalmat *gyermekló*-nak jelzik. Világos tehát, hogy a *gyermekló* eredetét kell kutatnunk és nem a *csikóét*.

Úgy a vogulban, mint az osztjákban a magy. gyermek szó *gyer* részének pontos hangtani megfelelője 'csikót' jelent, míg ugyan ez *m*-vel tovább képezve 'gyermeket' (das Kind, dete) jelent. A két jelentés kapcsolata világos. Gondoljunk csak arra, hogy a *süldő* eredetileg csak 'malacot' jelentett, de ma beszélünk *süldő*

lánnyról, fiúról stb. A *kölyök* eleinte csak a kutya kölykét jelentette, ma azonban, ha nem tesszük oda a kutya szót is, mindenki csak fiúra gondol. A *kamaszt* ma csak ember fiára értjük, pedig eredetileg magas növésű, nagycsontú kutyát jelentett. A *hölgy* szó első jelentése 'menyét' volt. De hányan nevezik embertársukat baromnak, száárnak, libának vagy galambnak. A példákat lehetne folytatni a végtelenségig. A vogul apa kedveskedésből adta a lova fiának nevét a saját fiára. Ezen kívül még egy szava van a vogulnak a 'csikó' fogalom kifejezésére, mely a magyar nyelvjárásból is kimutatható. Valahol a Tiszahát egyik ódon nyelvű vidékén a csikót még ma is *lófió*-nak nevezik, ami pontosan megfelel a vogul *lu-pi8⁻*-nek (8⁻ guturális zöngés spiráns hang). Mindezekből kétségtelenül következik, hogy nemcsak, hogy nem szorultunk török szóra a csikó elnevezése végett, hanem már az előmagyar korban két szavunk is volt rá, gyermek-(ló) és lófi-(ú).

Ülni a magyarok régente csak székre ültek pihenni. A lóra ülés fogalmára speciális magyar kifejezésünk volt. Zsigmond király katonái még úgy *ellettek* a lóra. (V. ö. Döbrentei Codex.) (Ez nem azonos a mai *elleni* igénkkel.) S ennek a *lóra elleni* kifejezésnek is van pontos megfelelője a vogulban.

A ló életkorát még ma is szokás úgy jelölni *másodfű-ló*, *harmadfű-ló*; a vogul szintén *kit pum luv*, *huren pum luv* (goromba, fonetikai pontosság nélküli átírás.) A szerkezetbeli és jelentésbeli egyezés a magyar *két fű ló*, *három fű ló*-val itt annyira világos, hogy minden bizonyítás felesleges.

Régi szép magyar elnevezés a prima lóra a *fő ló*. Ezt mi jóllehet nagy lótartó nép vagyunk már elfelejtettük, de szegény vogulok, akiknél ma már csoda számba megy a ló, meséikben még ma is *fő ló*-ról álmodoznak. Ez azt mutatja, hogy értettek a lóhoz, mert megkülönböztették a jó és rossz lovat.

Ugor kori szavunk még: *a nyereg*, *ostor*, *fék* és *kengyel* is.

Fordítsuk most figyelmünket a török jövevény szavainkra, ugyan melyek vonatkoznak háziállatainkra és tenyésztésükre. Ne hosszassák fel, hogy egyoldalúak vagyunk. Ime: *bika*, *ökör*, *tulok*, *tinó*, *üsző*, *borjú*, *barom*, *kos*, *ürü*, *toklyó*, *gyapjú*, *disznó*, *ártány*, *kan*, *serte*, *kecske*, *kecske-olló*, *teve*, *tyúk*, *sajt*, *túró*, *író*, *karám*, *ól*, de egyetlen egy sincs, amely lóra vagy lóval való bánásmódra vonatkozna. Nincs okunk tehát azt következtetni török jövevény szavainkból, hogy ők tették a magyarokat lovas néppé. Ellenkezőleg, ha az előmagyar a maga nyelvén nevezte a lovat annak csikáját a nyergét, életkorát s még minőségbeli osztályozására is eredeti közös ugor szava volt, akkor bizonyára lovon ülő és járó nép fia volt. A jámbor szarvasmarha, disznó, kecske szó átvétele ezt nem cáfolhatja meg.

De menjünk egy lépéssel tovább, vajjon bizonyítja e a török jövevény szavaink jellege azt, hogy a törökség hódítója volt az őseinknek. Vonjunk csak párhuzamot a honfoglalás utáni szláv jövevény szavainkkal. Szlávoktól vettük a: *kanca*, *kabala*, *zabla*,

abrák, marha, csorda, számár, jászol, birka, esztrenga, kakas, jérce, galamb, gerlice szavakat. Amint látjuk még lóra vonatkozó szót is, de vajjon meri e valaki ebből azt olvasni ki, hogy Árpádot Szvatopluk tanította lovagolni avagy Bors vitézeit Zobor verte meg? — A törököktől kaptuk a: *buza, árpa, tarló, kepe, boglya, szór, öröl* szavunkat, de hiszen éppen úgy a szlávtól a: *gabona, rozs, zab, kalász, szalma, ugar, parlag, barázda, kazal, asztag, petrence, garmada, molnár* szavakat. Ha ebből nem hiszik, hogy a szláv volt a gazda és a magyar a szolga, mért hiszik a hasonló török átvételekből azt, hogy a török volt a gazda és a magyar a szolga. Törököktől vettük a: *sarló, eke, tengely* szavakat, de a szlávoktól a: *kasza, kapál, gereblye, villa, csép, lapát, iga, járom* szavakat. Ha ezeket a szavakat eltanulták a magyar gazdák az itt lakó szlávoktól, miért bizonyítanának a hasonló tárgykerü szavak a mellett, hogy a török földesúrtól a magyar szolgák tanulták el? Török a: *gyümölcs, alma, körte*. Szláv a: *barack, dinnye, cseresznye, szilva*. Ezek a szavak nem bizonyítják, hogy a szlávok a magyarokkal kapáltatták a földet, miért bizonyítaná az a néhány török szó, hogy igenis a török volt az úr s a magyar csak a szolga? Talán mert a honfoglaló magyarok előkelői között sok a török név? Nem több, mint a keresztény szláv név az Árpádok korában! A mi régi török jövevény szavaink tökéletesen olyan tárgykerükből vannak, mint a régi szláv jövevény szavaink. Miért kell tehát a török jövevénytől azt kiolvasni, hogy egy büszke török lovas nép meghódította a gyalog bujkáló, halászó-vadászó „halzsíros” előmagyart, aztán parancsszóval, kultúrfőlényvel nemcsak kondást, gulyást és juhászt, hanem csikóst sőt huszárt is faragott belőle.

Történetíróink azt is felhozzák, hogy az osztják és vogul népmesékben a ló nem az ember háziállata, hanem valami csodálatos szárnyas-lábú szép állat. Ha az öreg vogul elmereng a multak dicsőségén és *szárnyas fő-lovokról* mesél az érthető. Öreg magyar parasztok meséi is csodálatos táltosokról és nem mandrillmajmok-ról vagy kengurúkról szólnak. A mi parasztunk világát családja, lova, földje szeretete tölti ki. A szeretet pedig szárnyakkal gazdagítja az előttünk kedves lényt. Gyorsan hevülő emberek hányszor mondják nőismerősüknek, hogy *angyal*, pedig . . . a nőknek sincs szárnyuk.

Térjünk azonban vissza az ugorokra. Ugor szó a *tegez*, míg a *nyil, ij, ideg, lő* finn-ugor szó.

Ezek, valamint a már előbb felsorolt és más csupa török hatás előtti szavakkal Mészöly a következő jelenetet kelti életre: „A jó izmos ifjú a mezőről nem gyermeklovat vezet elő, hanem serény harmadfű lovat, főlovat; féket von fejébe, nyeret tesz hátára, kengyelbe hág, lóra ellik; oldalán tegez, benne tollas nyilak, kezében ij, idege pattan, ha lő vele; úgy megy a hadba”.

Ime büszkén bontakozik ki az ugorokor ködéből az örök magyar lovas vitéz képe. Azé a lovas vitézé, aki vérét hullatva küzdötte végig az évezredek. Ha találkozott a törökkel két lovas

nép találkozott, ha vívott vele két lovas nép vívott, ha egyesült vele két lovas nép egyesült, mint két egyenrangú fél. Ez a finn-ugor vagy török-tatár kérdésre adható nyelvészeti válasz veleje. Aki pedig mindezek ellenére hiszi, hogy az első török-magyar érintkezés idejében a török volt az úr, a magyar csak úri szolga, ám higgye, de a magyar nyelvre, a magyar szókincsre és a magyar nyelvtudományra ne hivatkozzék többé!

A magyar nyelv, ez a zengő-bongó hárfá, melynek ezüst húrjai tudnak sírni, nevetni, zokogni-kacagni, lágyan édes bús melódiákat suttogni, de tudnak ha kell mennydörögve, sistergő villámokat is szórni, ez a hárfá nem bizonyít mellettük. Leborulok a nyelv e geniussza előtt, mely éltető nemtője, kísérője volt fajtánk finn-ugor és ugor ködökből vezető, évezredekre terjedő viszontagságos bolyongásainak, hiszek neki s remélem, hogy kísérőnk marad a jövő mégködösebb évezredeiben is.

Bogárdi József

A Földközi tengeren

2

Két órás déli irányban tett hajóúttal átjutottunk Afrikába. Ez az állomásunk Centa a spanyol Marokkó fővárosa. K. b. száz-ezer lelket számlál, lakósága nagyon kevert. Amint hajónk kiköt, előzőnlík a partot a festői burnuszokba, turbánokba, fezekbe és papucsokba bujtatott benszülöttek. Arab és kabil keverék lehetnek. Nagy hanggal csinálják arúknak a reklámot. Tarka kéziszövésű terítőket, selymeket, párnákat és apró csecsebecséket árulnak. Az árak elég magasak. Az egyik egy gyönyörű párnáért kétszáz pezettát kér, (k. b. ezernégyszáz din.) de lehet velük alkudni. Némi-lyikük árúja nagyon gyanúsna tünik fel nekem. Nem merném tűzbe tenni a kezem, hogy ez is nem japán dumping árú. Nehéz keresztül-jutni az árúsok tömegén, míg végre tiszta előttünk a városba vezető út. A város centruma tisztára modern Európa, érthető hogy ez Afrikában nem érdekel bennünket, így hát mindjárt a benszülöttek negyedébe megyünk. Alacsony szegényes házacska között haladunk meredek kőlépcsőkön fölfelé, a másfélméter széles „uccán”. Minduntalan a kitegetett mosottruhák alatt kell szinte négykézláb átbujnunk. Kuttyák és macskák terpeszkednek a piszkos oduk küszöbjein, maszatos rajkók visitoznak. Valami elnyujtott keleti melódia üti meg fülünket. Megbabonázva sietünk a hangok irányába. Hamarosan feltünik egy ócska kistábla e felirással „Bar”. Közlebb jutván gyanúsna tünik fel hang. Gyanukban nem csalódtunk, annál inkább az illúziókban, u. i. egy pompás rádió-gramafon szólt. Benéztünk a „Bár”-ba. Orrfacsaró, megnevezhetetlen illat. Visszakaptuk a fejünket és odébb álltunk. Az úton most már mindenféle félremagyarázhatatlanul mosolygó benszülött spanyol és arab nők